

ALISHER NAVOIY IJODINING JAHON ADABIYOTSHUNOSLIGIDA O'RGANILISHI

G'ozibekova Shoira Ravshanovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti
o'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada Alisher Navoiy ijodining umuminsoniy ahamiyati hamda adib asarlarining jahon adabiyotshunosligida o'rganilish tarixi tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: Shoir, adabiyotshunos, tarixchi, aruz, saboq, komillik, g'azal, obraz, so'z mulki.

ABSTRACT

The universal significance of Alisher Navoi's work and the history of the study of literary works in world literature are studied in the article.

Key words: Poet, literary critic, historian, aruz, lesson, perfection, ghazal, image, property of words.

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются общечеловеческое значение творчества Алишера Навои и история изучения литературных произведений в мировой литературе.

Ключевые слова: Поэт, литературовед, историк, аруз, урок, совершенство, газель, образ, свойство слова.

KIRISH

Navoiyning hayoti va ijodini u hayotlik paytida o'rganish boshlangan. Misol uchun, "Majolis un-nafois" asarida o'zi qaysi tarixchi, olim, shoir va amirlar bilan ko'rishib suhbatiga muyassar bo'lganligi berilgan. Navoiy o'z davrining sayroqi bulbuli, so'z xazinasining poyloqchisi va so'z mulkining o'z davri sulmoni bo'lgan. Yoshligidanoq zamonning taniqli tarixchisi Yazdiyning e'tiboriga tushganligi, Darvesh Mansurdan aruz haqida saboq olganligi yoritilgan. Navoiy o'z asarlari va zamondoshlari asarlarida hamisha barhayot yashab keladi. Chunki, Navoiyning birgina "Xamsa" asarining o'zi o'sha davrda ham hozirgi kunda ham durdona asardir. Navoiy turkiyda yozgan eng ajoyib asar bu "Xamsa"dir. Navoiy o'z asarlarida "komil inson" obrazini yaratmoqchi bo'ladi. Bizning qarashlarimizcha, Navoiyning o'zi komillikka

arziydi, chunki uning buyukligi fors-tojik tili muhitida yashab turib, eng katta asari “Xamsa”ni turkiychada yozganida deb bilamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bunday olib qaraganda, Navoiy obrazining o‘zi faqatgina o‘zbek xalqi adabiyotida va og‘zaki ijodida emas, balki tojik turkman xalqlari adabiyoti-yu, folklorida ham asosiy o‘rin egallaydi. Misol uchun, turkman folklorida Alisher Navoiyni Mirali, Husayn Boyqaroni Sul-ton Suyun, Guli obrazini esa Gul deya o‘zgartirib talqin qilishgan. Ammo bularning hammasi ham haqiqatga to‘g‘ri kelmaydi, chunki xalqdan xalqqa, og‘izdan og‘izga o‘tgan payti ayrim joylari o‘zgaradi yoki olib tashlanadi. Yana bir sabab borki, har bir xalq o‘zining shevasiga yokida milliylikiga moslashtirib oladi. Shu sababdan ham Navoiyning barcha asarlari chet el olimlarining nazariga tushgan. 46 Biz aytishimiz mumkinki, Alisher Navoiy adabiyotda hozirgi kun uchun katta bir yo‘nalish yasab ketdi. Chunki, uning birgina asarini olib talqin qilarkanmiz, tasavvufning keng tarmoqlariga kirib boramiz. Shu sababli Alisher Navoiy ijodiga G‘arb dunyosining qiziqishi hamon davom etib kelmoqda. Navoiy ijodining bir qatrasini kashf etgan xorijlik borki, o‘z hayratlarini yashira olmaydi. Tezroq Navoiy haqida zamondoshlariga xabar bergisi, uni o‘z ona tiliga o‘girgisi kelaveradi.

NATIJALAR

Navoiy g‘azaliyoti bilan yuzlashgan G‘arb madaniyati vakillari borki, uni - ijodi yuksak, takrorlanmas shoir ekanini e‘tirof etadi. Amerikalik islomshunos olim Barri Xoberman “Saudi Aramco World” jurnalida chop etilgan “Chaucer of Turks” nomli maqolasida Navoiyni Sharq uyg‘onish davri asoschilaridan biri sifatida e‘tirof etadi. Germaniyaning Frayye universiteti simpoziumida o‘qilgan ma‘ruzalar asosida tashkil etilgan “Mir Alisir Nawai” nomli to‘plamga kiritilgan Z.Klaynmihelning “Navoiy-benavo” nomli 300 sahifali maqolasida Navoiy ijodidan olgan hayratlarini bir maqola ichiga joylash ilojisiz ish. Navoiyning “Sab‘ai sayyor” asari asosida italiyalik Maykl Tramezzino tomonidan 1557-yilda yaratilgan va dunyoning bir necha tillariga qayta-qayta tarjima qilingan “Sarandipning uch shahzodasi” asarini tadqiq qilgan amerikalik sharqshunos Richard Boyl bu asarni Yevropa Uyg‘onish davrining shoh asari deb ataydi. O‘zbekistonga kelib, Alisher Navoiy ijodini o‘rgangan va uning “Lison-ut-tayr” asarini ingliz tiliga tarjima qilgan kanadalik Harri Dik Navoiyga “Dunyoni ma‘naviy tanazzuldan qutqara oladigan ko‘ngil bog‘ining bog‘boni” deya ta‘rif beradi. So‘nggi yillarda xorijliklar tomonidan Navoiy asarlari birin-ketin tarjima qilinib chop etilmoqda.

MUHOKAMA

Bular qatoriga Navoiy g‘azaliyotining polyak tiliga tarjimoni Yanush Kjjiovskiy, ukrain tiliga tarjimoni, shoir Nikolay Bajanning “Farhod va Shirin” dostonining

tarjimalarini kiritish mumkin. Biroq, bu buyuk shoir ijodining bir debochasi, xolos. Navoiy gʻazallarini ingliz tiliga tarjima qilayotgan jurʻatli oʻzbek tarjimonlari safi kengaymoqda, xususan, Aʻzam Obidov, Qosimboy Maʼmurov, Dinara Sultonova, Aida Bumatova shular jumlasidan. Biroq, endilikda qilingan tarjimalar xorijlik muharrir tahriridan oʻtib, toʻplam hoida nashr etilishi, eng asosiysi, ular xorijiy davlatlarga targʻib etilishi kerak. Zero, oʻzbek tarjimashunoslari gʻazal asliyatidagi maʼno va badiiyatning tarjimada qayta yaratilgan yoki yoʻqligiga baho berishi mumkin, ammo, tarjima tilining silliq va xorijlik retseptor uchun oʻqishligiga eng odil bahoni xorijiy til egasigina bera oladi. Oʻtgan yili Amerikaning Massachusetts shtati, Salem shahrida istiqomat qiluvchi adabiyotshunos, yozuvchi va shoir Denis Deli tomonidan tarjima qilinib, 47 2016-yilning dekabr oyida AQSH Cervena Barva Press nashriyotida chop etilgan “Twenty one Ghazals by Alisher Navoiy” deb nomlangan kitob sotuvga chiqarildi. Mazkur moʻjazgina toʻplam muallifning beshinchi kitobi boʻlib, koʻplab nufuzli roʻznoma va nashriyotlarda muharrirlik qilib kelgan Denis Deli endilikda ijodkor va tarjimon sifatida badiiy asar va tarjimalar ham nashr ettirmoqda. Toʻplam xorijliklar tomonidan katta qiziqish bilan qarshi olindi. Maʼlumki, Alisher Navoiy gʻazallarida badiiy tasvir rango-rangligi kuzatiladi. Deli tarjimalarida tagmaʼno va koʻp sonli tasvirning ayrimlarini uchratsangiz-da, tarjimalar nihoyatda oʻqishli chiqqan, eng muhimi xorijliklar Navoiyni kashf etishmoqda, bu tarjimalar orqali shoir sheʼriyati ularga maʼqul kelmoqda. Men Navoiy asarlarini chuqur oʻrganish uchun kuchli falsafa va tasavvuf ilmi kerak deb oʻylayman. Asarlar mushohadasiga yetish uchun avvali inson botiniy bilimlar, majoziy va haqiqiy ishqdan xabardor boʻlishi kerak. Navoiy asarlarida komillik va komil inson obrazini yaratgan, qaysidir maʼnoda tasavvufdagi tariqat yoʻlini yoritib bergan desak boʻladi. Aynan shu narsa xorijlik olimlarni nazariga tushgan va tadqiqotlarga sabab boʻlmoqda.

XULOSA

Professor Najmiddin Komilovning fikricha, Navoiy asarlarining markazida ibrat va komillik turadi. Sababi inson qaysi yoshda boʻlsa ham Navoiy asariga muhabbat qoʻyadi. Misol uchun, “Mahbub ul-qulub” asari odamni odob-axloqqa, taʼlim olishga undaydigan va insonni ham ruhiy, ham maʼnaviy tarbiyalovchi asari ekanini bilamiz. Asarda insonni oʻzini oʻzi taftish qilishi, xato va kamchiliklarini bilib olishi, axloq odamning qimmatbaho libosi ekani asarda yoritilgan. Xorijiy ilmiy tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, Navoiyning sheʼriyati va nasriy asarlari inson tafakkuriga kerakli ozuqa bera oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Бекниязов, Б. К. (2021). Концепт «кость» в языке казахов Каракалпакстана. In НАУКА В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ (pp. 346-350).
2. Bekniyazov, B. K. (2022). Effectiveness of “Resume” Technology in Forming the Knowledge of Students. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 9(11), 210-213.
3. Bekniyazov, B. K. (2021). Linguocultural peculiarities of the concept “eye” in phraseological units in the language of the kazakhs of Karakalpakstan. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 673-678.
4. Iriskulov, A., Aslanov, A., & Subhonova, A. (2021). WHY DO WE NEED A GLOBAL LANGUAGE?. Збірник наукових праць ЛОГОΣ.
5. Mengliboevna, B. S., & Sherali, M. (2021, October). The Need to Develop Students’ Professional Competencies in Teaching Specific Methods of Teaching the Uzbek Language. In " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 131-132)